

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Polacy i Niemcy, szlachta i włościanie. Ziemia swarzędzka

Karczmy wiejskie (fragmenty)

Oberża w Paczkowie przed I wojną światową (fotograf nieznany).

Niemal w każdej wsi znajdowała się oberża. Zazwyczaj, obok wyszynku alkoholu i miejsca zabawy, pełniła ona ważną rolę społeczną. Zwoływano tu zebrania wiejskie w kwestiach istotnych dla wszystkich mieszkańców osady, urządzano wesela, wybierano sołtysa i członków rady, kupcy z dalszych stron wykładali swoje towary, ogłaszano zarządzenia władzy państwowej i właściciela majątku. Oberże, podobnie jak karczmy i zajazdy przy gościńcach, już od XVI wieku były miejscem gdzie sprzedawano piwo i wódkę produkowaną przez właściciela wsi. Wódką, opłacano ludzi pracujących dla dworu podczas prac polowych, a wszyscy poddani, nie mieli prawa konsumować innego alkoholu, jak tylko tego, który wyprodukowano w miejscowej gorzelnii czy browarze. Zdarzało się nierzadko, że poddani nie przestrzegający tej zasady byli surowo karani.

W okolicy Swarzędza produkcję okowity w XIX i na początku XX wieku, prowadziły majątki w Wierzoncu, gdzie właścicielem był v. Treskow, Wierzenicy - hr. Cieszkowski, Uzarzewie - Żychliński, Gruszczynie - ekonomia poznańska i Siekierkach Wielkich - Friederici, Stabrowski. Oberże we wsiach zarządzanych przez ekonomie pruskie, miały obowiązek serwować napoje alkoholowe z gorzelnii znajdujących się w tej ekonomii lub miały wyznaczone prywatne gorzelnie z których dowożono napoje. Nie mogły korzystać z produktów innych gorzelnii. Sytuacja uległa zmianie po przeprowadzeniu uwłaszczenia. Umowy regulacyjne dotyczące wiejskich karczm, zwalniały ich właścicieli z zaopatrywania się w najbliższej pańskiej

gorzelnii. Jeśli karczma należała do właściciela ziemskiego - to sytuacja nie ulegała zmianie.

Materiały źródłowe dotyczące oberż wiejskich są bardzo skromne. Niektóre karczmy wymieniane były w XVI wiecznych wykazach sporządzanych w celach podatkowych, ale są i takie o których wzmiankują dokumenty sporządzane już w pierwszej połowie XIV wieku.

Miasto Grzymałowo/Swarzędz nie posiadało gorzelnii i było pod tym względem swego rodzaju wyjątkiem, ale to nie znaczy, że w mieście nie konsumowano okowity. W końcu XVIII wieku było tu 16 szynkarzy,

W tym cyklu artykułów przybliżających naszą historię, autor – Pan Antoni Kobza – przedstawia fragmenty swej najnowszej książki, w której opowiada Państwu o dawnych mieszkańcach ziemi swarzędzkiej. Jest to rzecz nie tylko dla regionalistów, ale także dla czytelników zainteresowanych genealogią i dziejami własnej rodziny. Przedstawiamy także kolejne fragmenty rozdziału, w którym czytelnik może odszukać własnych przodków żyjących na ziemi swarzędzkiej w XIX wieku. W wykazie mieszkańców, obok każdego nazwiska znajdują się daty publikacji źródeł wspominających daną osobę. Książkę można nabyć za pośrednictwem biblioteki na os. Czwaraków, Swarzędzkiego Centrum Historii i Sztuki i bezpośrednio od autora (e-mail: terant2002@wp.pl) Polecamy!

w tym 15 narodowości żydowskiej. Były też dwa gościńce. Stosunkowo duża ilość szynkowni, oberż i zajazdów podyktowana była znaczną liczbą jarmarków odbywających się w Swarzędzu. Do czasu panowania króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w mieście odbywało się dziewięć jarmarków. Po elekcji króla Stanisława Augusta liczbę jarmarków zredukowano do pięciu. Jeszcze w końcu XIX wieku w Swarzędzu znajdowało się kilkanaście wyszynków i karczem. W drugiej połowie XIX wieku najbardziej znanymi restauratorami w mieście byli Felsch (1875 r.), Goerlt (Niemiec) i Dykier – Polak, który swój

Dawna karczma w Wierzenicy (fot. Antoni Kobza)

Druss aus der gemütlichen Ecke in Jasine bei Schwensen.

Karczma w Jasinie (pocz. XX w.)

zakład posiadał na pograniczu Swarzędza i Jasina.

W 1887 r. wymienia się Efraima Gruenbauma, który produkował tu wódki, likiery i rum. Jeden z browarów swarzędzkich przetrwał aż do XX wieku. Browar znajdował się przy ulicy Strzeleckiej i w okresie międzywojennym produkowano w nim piwo i lemoniadę. Kierownikiem browaru był Emil Schmidtke. ...

... Na przykład, w Paczkowie lokowanym na prawie niemieckim w 1329 r., sołtys otrzymał m.in. przywilej posiadania karczmy. O karczmie w tej wsi wspomina się także w 1563 r. Przed 1823 rokiem właścicielem karczmy w Paczkowie był Jakub Kostrzewski, który w 1831 r. sprzedał ją Celestynowi Gaertigowi - miejscowemu rolnikowi. W 1928 roku karczmę trzymał Henryk Daher.

W starszej od miasta wsi Swarzędz także istniała karczma i znajdowała się ona, prawdopodobnie nieopodal kościoła. W dokumencie z 1419 r. wymieniony jest karczmarz Stanisław. Co najmniej od 1879 r. powszechnie znana była restauracja Hermana Marco - *Livadia*, położona nad Jeziorem Swarzędzkim. Nie była to jednak zwykła wiejska karczma, lecz elegancki zakład restauracyjny z hotelem, zaliczany do najlepszych w powiecie poznańskim.

W Rabowicach, właściciel wsi, komandor zakonu joannitów Mikołaj Poppo - wydał już w 1366 r. przywilej na sołectwo dla Stanisława Swanka. Podobnie jak sołtys Paczkowa, tak i sołtys Rabowic mógł posiadać we wsi karczmę.

W XVIII wieku, po wojnie północnej, Rabowice przestały istnieć i właściciel, którym był wówczas Dąbrowski - kolejny komandor zakonu, lokował wieś od nowa (1730 r.) w tym samym miejscu. Dokument lokacyjny zawierał między innymi wzmiankę o karczmie, posiadającej osobny przywilej. Na jego mocy, jedna szóstka gruntów upraw-

nych wsi była przypisana do karczmy i był to taki dział, jaki otrzymał przeciętny kmiotek tej wsi.

W dokumencie lokacyjnym, wszystkim mieszkańcom zabroniono pod karą, spożywanie piwa i wódki poza Rabowicami. Niestety, do naszych czasów nie zachował się wizerunek rabowickiej karczmy.

W Gortatowie w połowie XIV wieku znajdowały się dwie karczmy, jedna pańska i jedna sołtysa. W 1380 r. Gortatowo zakupiła kapituła kanoników katedry poznańskiej. W końcu XVIII wieku gdy państwo pruskie skonfiskowało kościelne majątki ziemskie, wieś z karczmą weszła w obszar ekonomii poznańskiej, a później ekonomii swarzędzkiej. Około 1819 r. karczmę posiadał sołtys Krzysztof Tabert. Do uwłaszczenia i separacji gruntów (1833 r.) karczmarz w Gortatowie miał obowiązek sprowadzać trunki z gorzelni w Kicinie. Po uwłaszczeniu zwolniono go z tej konieczności i teraz mógł zaopatrywać się w dowolnych gorzelniach i browarach.

Kobylnica także posiadała dwie oberże, które po raz pierwszy odnotowano w 1563 r. W XIX wieku znana była tylko jedna i po-

dobnie jak cała wieś, należała do kolejnych właścicieli majątności wierzenickiej. W końcu XIX i na początku XX wieku dzierżawcą oberży był najpierw Szymański, a po nim Goderski. Gdy Kobylnica stała się miejscem coraz chętniej i liczniej odwiedzanym przez poznaniaków, wówczas, niedaleko stacji kolejowej założono nową restaurację (1906 r.) z pokojami noclegowymi dla „letników”. Była własnością Niemca Krausego, a potem wdowy Marty Krause i pozostawała w jej rękach niemal do końca II wojny światowej.

Oprócz tego, w tak zwanym dworku Ciężyńskich, znajdowała się niewielka restauracja, a raczej cukiernia, w której podawano herbatę i kawę, napoje chłodzące, słodczyce, a może też i likiery. „Dworek” posiadał niewielki, ale ładny i zadbane park chętnie odwiedzany przez gości.

Wierzenica, obok Karczemki położonej w lesie poza wsią, także posiadała karczmę. Znajdowała się na skraju wsi, przy skrzyżowaniu drogi wodącej do Wierzonki z drogą do Uzarzewa. Szczęśliwym trafem, karczma ta przetrwała do czasów współczesnych,

Restauracja w Kobylnicy przed I wojną światową. (Fotograf nieznaną).

Gruss aus Marco's "Luftkurort Livadia" in Schwersenz.

choć dość mocno zmieniona remontami i przebudową.

Nie wiadomo, czy jest to ten sam obiekt, który został uwieczniony na obrazie Matki Bożej, w głównym ołtarzu tutejszego kościoła parafialnego pw. św. Mikołaja, czy raczej przedstawiono tam fragment warsztatu kołodziejskiego. Dodać należy, że obraz ufundował kołodziej Bartłomiej z Klecka, który ostatnie lata swojego życia mieszkał w wierzeńickiej karczmie i przed śmiercią w 1632 r. zamówił obraz w Poznaniu. Namalowano go w 1636 roku.

W Zalasewie również istniała karczma, choć dość późno wspomniana w dokumentach. W umowach określających zasady uwłaszczenia z 1826 r. wymieniony został karczmarz okupny Jan Degórski, który przy karczmie posiadał także grunty uprawne o rozległości około 14 hektarów. Na początku XX wieku karczma należała do Rammla – Niemca.

Ponadto, karczmy znajdowały się jeszcze w Sarbinowie po 1516 roku, w Janikowie także od początku XVI wieku z gruntem o powierzchni 25 hektarów; w Gruszczynie, Łowęcinie i Jasinie - odnotowane w 1563 r., i w Garbach w 1833 r. ...

* * *

Wykaz (fragmenty) mieszkańców ziemi swarzędzkiej (bez miasta Swarzędza), wymienionych w opracowaniach i źródłach z XIX wieku

Uwaga: Daty roczne w nawiasie kwadratowym umieszczone obok danej osoby, są datami publikacji źródeł lub opracowań zawierających nazwisko tej osoby. W przypadku niektórych osób przytoczone są opracowania wydane w XX wieku. Wykaz nie uwzględnia ksiąg prowadzonych przez biura parafialne oraz ksiąg urzędów stanu cywilnego.

15. Mechowo (fragmenty)

A

» Arndt Ludwik i Karolina Marianna (z d. Lemke), gospodarze [1860], Arndt Stefan i Emilia (z d. Arndt) gospodarze, córka Emma Otylia [1880, 1893, 1912-1913];

B

» Bogusławski, gospodarz [1886];
» Brieske, zarządca młyna [1893].

...

D

» Dembiński Marcin [1887];
» Drachowski Teodor (1854-1914), gospodarz, działacz społeczny – i Helena (z d. Tuszyńska), dzieci: Antoni, Tadeusz [1876, 1880, 1886]; ...

G

Dom Zdrojowy „Livadia” Hermana Marco w Swarzędzu wsi. (Fotograf nieznan).

» Gottschalk Czesław, inżynier, właściciel fabryki akumulatorów [1935]; ...

16. Nowa Wieś (fragmenty)

...

P...

» Piechocki Maciej i Franciszka, syn Franciszek [1890];
» Preis Józef i Marianna [1890];
» Przanowski Michał i Michalina Franciszka (z d. Brzozowska) ur. w 1792 r., dzierżawca wsi [1810, 1978],
» Przybylski Andrzej i Antonina [1899].

R

» Rajewicz Jan i Rozalia [1890],
» Rivoli Józef i Aniela (z d. Piechocka), dzierżawca folwarku [1838],
» Józef (1838-1926), syn, profesor, słynny przyrodnik [1881, 1895, 1926, 1935];
» Rumianek Andrzej, gospodarz [1891];
» Rumin Paweł i Franciszka [1899];
» Rydlewska Magdalena [1830]; ...

S

» Schilling Adolf, właściciel Nowego Młyna [1882, 1891];
» Skubińska Marianna [1890];